

Seminaris a Quatre Bandes 2014-2015 - UB

Mites antropogònics

(30/10/2014)

(Lluís Feliu, Roser Homar, Montserrat Reig, Cristian Tolsa)

1. Discussió sobre la nomenclatura antropogònic / sociogònic i presentació dels textos.

2. Condiició de l'ésser humà i la relació amb el déu.

2.1. Prometeu. Les edats.

2.2. El mal i els homes. Orfismes.

3. Ninmah i Enki. Prometeu i Epimeteu.

4. La dona. Pandora. L'andrògin.

5. L'home i la mortalitat. El Diluvi. La joventut i la mort.

A. Mesopotàmia

1. Enki i Ninmah (Sumeri, ca. s. XVIII)

¹En aquells dies, en els dies que foren [creats] el cel i la terra; ²en aquelles nits, en les nits que foren [creats] el cel i la terra; ³en aquells [anys], els anys que foren [determinats] els destins; ⁴nasqueren els Anunna; ⁵les deesses es casaren; ⁶les deesses es van distribuir per la terra; ⁷les deesses [...] es van quedar embarassades i van donar a llum; ⁸els déus, el menjar ...; ⁹els déus grans coordinaven la feina, els déus joves portaven la càrrega. ¹⁰Els déus excavaven les sèquies, amuntegaven la terra a Harali. ¹¹Els déus es lamentaven daquesta vida mentre molien el fang.

¹²Aleshores, el de gran saviesa, el creador de tots els déus grans, ¹³Enki, a la profunditat de l'Apsu, en les aigües subterrànies, el lloc que no coneix cap altre déu, ¹⁴jeia al seu llit sense despertar-se. ¹⁵Els déus digueren tot plorant: "Ell és la causa del lament!" ¹⁷Namma, la mare preeminent, la que va parir els déus grans, ¹⁸portà les llàgrimes dels déus al seu fill, aquell que està ajagut dormint, ¹⁶aquell que no s'aixeca del llit:

¹⁹"Estàs dormint i ... ²⁰no estàs despert? ²¹Els déus, les teves criatures, estan trencant ... ²²Fill meu, llevat! Busca en la teva saviesa, ²³crea un *substitut* (kiĝ₂-sig₁₀) per als déus, que deixin anar les seves càrregues."

²⁴En (sentir) la paraula de sa mare, Enki es va llevar del llit. ²⁵Es va picar la cuixa a Halankug, el lloc on reflexiona. ²⁶El savi, l'intel·ligent, el prudent, ... la saviesa, el que va idear les formes de tot allò que va treure la *deessa mare*. ²⁷⁻²⁸(...) ²⁹(Enki) va dir a la seva mare Namma:

³⁰"Mare meva, la criatura que has pensat, existirà. Imposa-li la feina de carregar els cistells dels déus. ³¹Pasta fang de la part alta de l'Abzu, ³²la *deessa mare* pessigarà el fang i tu faràs existir la forma. ³³Que Ninmah sigui la teva ajudant. ³⁴Que Ninimma, Šuziana, Ninmada, Ninbarag, ³⁵Ninmug ... i Ninguna ³⁶hi siguin quan donis a llum. ³⁷Mare meva, després de decretar el seu destí, que Ninmah li imposi la feina de carregar els cistells."

³⁸⁻⁵¹(*Els déus organitzen una festa*.) ⁵²Enki i Ninmah van beure cervesa, els seus cors es van acostar, ⁵³Ninmah va dir a Enki:

⁵⁴"El cos de la humanitat pot ser bo o dolent, ⁵⁵depèn de mi fer el seu destí bo o dolent".

⁵⁶Enki va respondre a Ninmah:

⁵⁷"Contrarrestaré el destí que tu decideixis".

⁵⁸Ninmah va agafar fang de la part alta de l'Apsu a la seva mà ⁵⁹i va crear el primer home que no podia doblegar el seu braç rígid. ⁶⁰Enki va mirar l'home que no podia doblegar el seu braç rígid ⁶²i va determinar el seu destí: el va anomenar servent del rei. ⁶²El segon que va crear era un que *tornava la llum*, sempre amb els ulls oberts. ⁶³Enki va mirar el que *tornava la llum*, sempre amb els ulls oberts, ⁶⁴li va determinar el seu destí: li va donar l'art de la música. ⁶⁵... el va posar davant del rei. ⁶⁶El tercer que va crear tenia els dos peus trencats, els peus paralitzats. ⁶⁷Enki va mirar el que tenia els dos peus trencats, els peus paralitzats, ⁶⁸el treball ... l'argenter ... ⁶⁹El quart que va crear va ser un que no podia retenir el semen. ⁷⁰Enki va mirar el que no podia retenir el semen, ⁷¹el va banyar amb aigua encantada i va expulsar-li el dimoni Namtar. ⁷²El cinquè que va crear va ser una dona que no podia donar a llum. ⁷³Enki va mirar la dona que no podia donar a llum i ⁷⁴va decretar el seu destí: la va destinar a la casa de la reina. ⁷⁵El sisè que va crear va ser un que no tenia penis ni vulva al seu cos. ⁷⁶Enki va mirar el que no tenia penis ni vulva al seu cos, ⁷⁷el va anomenar 'Nippur...' ⁷⁸i va decretar el seu destí: estar davant del rei. ⁷⁹Ninmah va llençar al terra el fang i hi va haver un gran silenci. ⁸⁰Enki, el gran senyor, va dir a Ninmah:

⁸¹"He decretat el destí de les treves criatures i els he donat pa. ⁸²Jo ara crearé per tu i tu decretaràs el destí del nascut"

⁸³Enki va idear una forma amb cap, boca al mig ⁸⁴i va dir a Ninmah:

⁸⁵"Abocant semen d'un penis a les entranyes d'una dona, aquesta dona concebrà al seu interior."

⁸⁶Ninmah estava amb el nounat ... (...)

2. Atrahasis (Accadi, ca. s. XVIII)

^{i 189} (*Parla Enki*). ["Mami, la deessa mare] és present, ^{i 190} que la deessa mare creï un humà (*lullûm*), ^{i 191} que l'home (*awîlum*) porti la càrrega dels déus".

^{i 192} Van cridar i van preguntar a la deessa, ^{i 193} la comadrona dels déus, la sàvia Mami: ^{i 194} "Tu ets la deessa mare, la creadora de la humanitat (*awîlûtum*), ^{i 195} crea un humà (*lullûm*), que ell porti el jou, ^{i 196} que porti el jou, el treball d'Enlil, ^{i 197} que l'home

suporti la càrrega dels déus”.^{i 198} Nintu va prendre la praula^{i 199} i va dir al grans déus: ^{i 200}“Fer això no és pas per mi, ^{i 201}és feina d’Enki. ^{i 202}Ell ho purifica tot, ^{i 203}que em doni el fang i que jo pugui fer-ho.” ^{i 204}Enki va prendre la paraula ^{i 205}i va dir als grans déus: ^{i 206}“En el primer, setè i quinzè dia del mes ^{i 207}faré un bany purificador. ^{i 208}Que se sacrifiqui un déu, ^{i 209}que els déus es purifiquin per immersió. ^{i 211}Que Nintu pasti el fang ^{i 210}amb la seva carn i sang. ^{i 212}Aquest déu i home ^{i 213}s’han de barrejar a consciència amb el fang. ^{i 214}Que sentim el so del timbal tota l’estona, ^{i 215}que hi hagi l’esperit (*etemnum*) de la carn del déu. ^{i 216}Que faci conèixer el seu signe al viu, ^{i 217}que no s’oblidi, que romangui el seu esperit”. ^{i 219-20}Els grans Anunna que administraven els destins ^{i 218}a l’assemblea van respondre: “Sí!”. ^{i 221}En el primer, setè i quinzè dia del mes ^{i 222}va fer un bany purificar. ^{i 223-4}Van sacrificar Aw-ila, que te personalitat, a l’assemblea. ^{i 225-6}Nintu va barrejar el fang amb la seva carn i sang. ^{i 227}Tota [l’estona sentien el so del timbal], ^{i 228}de la carn del déu [romania] l’esperit. ^{i 231}Després de barrejar el fang, ^{i 232}van cridar els Anunna, els grans déus. ^{i 233}els Igigi, els grans déus, van escupir sobre el fang. ^{i 235}Mami va prendre la paraula ^{i 236}i va dir als grans déus: ^{i 237-9}“Em vau encarregar una tasca, ja l’he fet, heu sacrificat un déu i la seva personalitat, ^{i 240}us he alliberat de la vostra feina pesada, ^{i 241}he imposat la càrrega a l’home, ^{i 242}heu ofert la queixa a la humanitat, ^{i 243}he alliberat el jou i he establert l’alliberament!”

3. Enūma Eliš (Accadi s. IX-VII)

^{vi 1}Quan Marduk va sentir el discurs dels déus, ^{vi 2}va tenir el desig de fer un prodigi. ^{vi 3}Prengué la paraula tot dient-li a Ea, ^{vi 4}tot oferint-li el consell que tenia en el seu cor: ^{vi 5}“Jo vull concentrar la sang i crear els ossos, ^{vi 6}enginyaré l’ésser humà primigeni: que el seu nom sigui ‘home’. ^{vi 7}Jo vull crear els homes primigenis, ^{vi 8}que se’ls imposin les obligacions dels déus i que ells puguin descansar. ^{vi 9}Jo vull canviar el tarannà dels déus magistralment: ^{vi 10}que siguin honorats com un de sol però dividits en dos grups.” ^{vi 11}Ea va respondre-li, va dirigir-li unes paraules, ^{vi 12}va explicar-li el pla en relació al descans dels déus: ^{vi 13}“Que se’m lliuri un dels seus germans, ^{vi 14}que sigui mort i que la gent sigui formada, ^{vi 15}que es reuneixin els grans déus, ^{vi 16}que sigui lliurat el culpable i que ells visquin per sempre.” ^{vi 17}Marduk va reunir els grans déus, ^{vi 18}els manà amb magnanimitat i els donà instruccions, ^{vi 19}(Marduk) va parlar i els déus se’l van escoltar, ^{vi 20}el rei es va dirigir als Anunnaku: ^{vi 21}“Que s’estableixin els vostres designis primers! ^{vi 22}Digueu-me paraules veritables! ^{vi 23}Qui és aquell que va crear la guerra, ^{vi 24}va incitar Tiàmat i va començar la lluita? ^{vi 25}Que sigui lliurat el que va crear la guerra, ^{vi 26}li imposaré un càstig i així vosaltres restareu tranquils.” ^{vi 27}Van respondre els Igigi, els grans déus, ^{vi 28}a Lugaldimmerankia, el conseller dels déus, els seu senyor: ^{vi 29}“Kingu és qui va crear la guerra, ^{vi 30}va incitar Tiàmat i va començar la lluita.” ^{vi 31}Van lligar (Kingu) i el van subjectar davant d’Ea, ^{vi 32}li van imposar el càstig i el van dessagnar. ^{vi 33}De la seva sang va crear la humanitat, ^{vi 34}va imposar (als homes) les obligacions dels déus i va alliberar-los (de llur tasca). ^{vi 35}Després que Ea, el savi, va crear els humans, ^{vi 36}els va imposar les obligacions dels déus. ^{vi 37}Aquesta obra sobrepassava tota comprensió, ^{vi 38}Nudimmud ho havia creat gràcies als prodigis de Marduk.

4. Mite bilingüe de la creació de l’home (còpia sumèria s. XVIII, còpies bilingües s. XII-XI)

¹Quan el cel i la terra, que encara estaven units, foren separats, ²i les deesses mare foren creades, ³quan la terra fou assentada i la terra fou construïda, ⁴quan els plans del cel i la terra foren establerts, ⁵els marges i les sèquies foren preparats correctament, ⁶els cursos del Tigris i l’Eufrates foren traçats, ⁷aleshores Anu, Enlil, Shamash i Ea, ⁸els grans déus, ⁹els grans déus Anunnaku, ¹⁰es van assentar ells mateixos al santuari excels ¹¹i van recapitular: ¹²“Un cop establerts els plans del cel i la terra, ¹³preparats correctament els marges i les sèquies, ¹⁴⁻¹⁵i traçats els cursos del Tigris i l’Eufrates, ¹⁶què més podem fer? ¹⁷Què més podem crear? ¹⁸Oh, grans déus Anunnaku! ¹⁹Què més podem fer? ²⁰Què més podem crear?” ²¹Els grans déus, que estaven presents, ²²els Anunnaku, que decideixen els destins, ²³tots dos (grups divins) constestaren a Enlil: ²⁴“A Uzumua¹, el vincle del cel i l’infern, ²⁵hem de matar els déus Al-la, ²⁶amb la seva sang hem de crear la humanitat. ²⁷Que les obligacions dels déus passin a ser les obligacions dels homes! ²⁸Per sempre, ²⁹per mantenir els límits, ³⁰⁻³¹per posar l’aixada i el cabàs a les seves mans, ³²⁻³³i fer del gran temple dels déus un santuari idoni, ³⁴marcaran els camps com a tals, ³⁵⁻³⁶per sempre en mantindran els límits, ³⁷els marges (de les sèquies) prepararan correctament, ³⁸i en mantindran els límits, ³⁹⁻⁴⁰per regar, per fer créixer les plantes, ⁴¹la pluja [...] ⁴²en mantindran els límits, ⁴³apilaran els munts de gra, ⁴⁴⁻⁴⁶[...] ⁴⁷faran fèrtils els camps dels Anunnaku, ⁴⁸augmentaran l’abundor del país, ⁴⁹celebraran adequadament les festes dels déus, ⁵⁰abocaran aigua calenta ⁵¹per fer de la llar dels déus un santuari idoni, ⁵²⁻⁵³els anomenareu Ullegarra i Annegarra.” ⁵⁴⁻⁵⁵Per incrementar l’abundància del país: bous, bous, animals domèstics, peixos i ocells, ⁵⁶⁻⁵⁷Enul i Ninul⁵ van alabar tot això amb les seves boques pures. ⁵⁸Belet-ili, la més

¹ Literalment ‘(Allà) on hi creix la carn.’ Es tracta d’un indret sagrat mític a la ciutat de Nippur. En un text que descriu la topografia religiosa de Nippur trobem la següent definició d’aquest emplaçament: ‘El lloc on la humanitat fou creada i on tenen lloc els oracles.’

² ‘El Vincle del Cel i l’Infern’ traducció literal del sumeri dur-an-ki, que és un dels noms esotèrics de la ciutat de Nippur; es considerava que era el punt d’unió entre el cel i el món inferior, és a dir, veïem com Nippur era considerada el centre de l’univers.

³ Escrit dues vegades en el text (Al-la Al-la) sembla que s’hauria de traduir per un plural, en crear dos éssers humans és necessària la sang de dos déus.

⁴ El nom de les dues primeres persones creades pels déus. L’etimologia dels noms és incerta: alguns autors els interpreten en base al sumeri traduint-los per ‘L’Establidor de l’Abundància’ i ‘L’Establidor de la Riquesa’, altres autors interpreten els noms en base a una etimologia mixta accàdia i sumèria traduint-los per ‘El que està més allunyat’ i ‘El que està més a prop’ o ‘El que estableix l’eternitat’ i ‘El que estableix el cel’.

⁵ Literalment ‘El Senyor Fruit’ i ‘La Senyora Fruita’. Aquesta parella divina forma part també dels anomenats ancestres d’Enlil en les llistes divines mesopotàmiques.

apropiada per a la senyoria, ⁵⁹va dissenyar per a ells els grans plans. ⁶⁰Tant el més savi dels savis com el més estúpid dels estúpids ⁶¹creixeran per ells mateixos com el gra de la terra, ⁶²igual que les estrelles al cel, això mai no serà canviat. ⁶³⁻⁶⁴Per celebrar adequadament les festes dels déus nit i dia, ⁶⁵⁻⁶⁶van dissenyar per ells mateixos els grans plans. ⁶⁷Allà on Anu, Enlil, ⁶⁸Ea i Ninmah, ⁶⁹els grans déus, ⁷⁰van crear la humanitat, ⁷¹Nissaba és venerada.

B. Grècia

SEPARACIÓ: Píndar, *Nemea VI 1* (trad. Alfonso Ortega)

Una misma es la raza de los hombres, una misma la de los dioses,
y de una misma madre
alentamos unos y otros. Pero nos separa un poder
todo diverso, por modo que nada es la una, mientras el cielo
broncíneo permanece siempre en asiento
seguro.

MITE DE LES EDATS: Hesíode, *Treballs i dies 106-201*: (trad. de Joan Castellanos)

Els immortals que posseeixen palaus olímpics van crear, en primer lloc, una raça d'or d'homes mortals. Aquests visqueren en temps de Cronos, quan aquest regnava en el cel. La seva vida era igual que la dels déus i tenien el cor assossegat, a recer de fatigues i tribulacions. Ni els atenyia mai la mísera vellesa i, amb els peus i els braços sempre amb la mateixa virior, gaudien de belles festes, sempre lluny dels mals de tota mena. I morien com vençuts per la son. Fruïen de tota mena de prosperitat i la terra feraç produïa espontàniament fruit abundant i generós. I es distribuïen el treball amb generositat i concòrdia enmig de riqueses abundants.

Quan la terra va cobrir els homes d'aquesta raça, per la voluntat del gran Zeus es convertien en divinitats terrícoles benefactores i protectores dels homes; vigilen la distribució de la justícia i les accions criminals recorrent tots els racons de la terra embolcallades en la boira. També són dispensadores de riquesa, privilegi que posseeixen també del rei dels déus.

Seguidament els déus que viuen en palaus olímpics van crear una segona raça, la raça de plata, molt inferior a la d'or i que en res no se li assemblava ni en l'aspecte físic ni en la intel·ligència. El nen d'aquesta raça vivia durant cent anys al costat de la seva mare sol·lícita, immers en un llarg infantilisme. I quan es feia gran i assolía la meta de la seva joventut, aleshores fruïa d'una vida curta plena de dolors que li provocava niciesa. No eren, doncs, capaços d'apartar-se de la seva sobergueria eixebrada ni volien guanyar-se la benevolència dels déus ni fer-los sacrificis en els altars sagrats dels benaurats, tal com és just, per tradició, en els homes. El Crònida Zeus els colgà sota terra irritat perquè no retien els honors degut als déus que senyoregen l'Olimp. I després que la terra cobrí aquesta raça d'homes, aquests esdevingueren divinitats que els mortals anomenen Hipocònties, divinitats secundàries, però que tanmateix tenen dret a certs honors.

El pare Zeus va crear una tercera raça d'homes mortals, la raça de bronze, no gens comparable a la de plata, nissaga de freixes, terrible i poderosa. Només els plaien les obres d'Ares que provoquen plors i els comportaments arrogants. No menjaven blat i, éssers violents com eren, posseïen un cor d'acer. La seva força era immensa i de les seves espatlles, damunt del cos vigorós, naixien uns braços invencibles. Les seves armes eren de bronze era el metall que treballaven, perquè no existia el ferro negre. Aquests anaren sense glòria a la casa rellentora del fredorós Hades abatuts per les seves pròpies mans. La negra mort els rapí, malgrat que eren forts, i abandonaren la llum brillant del sol.

I després que la terra va cobrir també aquesta raça, Zeus Crònida va crear-ne encara una altra, la quarta, sobre la terra nodridora, una raça més justa i més bona, la raça divina dels herois, anomenats semidéus, generació precedent a la nostra que habita la terra immensa. La guerra funesta i la discòrdia temible va destruir-los, uns al peu de la ciutat de Tebes de set portes, la terra de Cadmos, on s'enfrontaren a causa dels ramats d'Èdip, d'altres més enllà de les profunditats de la mar, quan la guerra els va portar cap a Troia en les naus, a causa d'Hèlena de cabellera bonica. La mort, terme de tot, va embolcallar-los. Zeus, el Crònida, va atorgar-los una vida i un estatge lluny dels homes i els va instal·lar en els confins de la terra. Allà, viuen, doncs, amb el cor lliure de neguits, a l'illa dels benaurats, al costat de l'Oceà d'onades profundes, feliços herois, als quals la terra feraç produeix una fruita dolça com la mel tres vegades l'any.

Tant de bo que no m'hagués tocat viure amb els homes de la cinquena generació i hagués mort abans o hagués nascut després. La d'ara és, doncs, la generació del ferro. No tindran cap dia de desassossec ni en els seus fatics ni en les seves afliccions ni deixaran de consumir-se durant la nit amb neguits turmentadors que els déus els enviaran. Zeus, però, també anihilarà aquesta nissaga d'homes efimers, quan en el moment de néixer tinguin grises les temples. El pare no s'assemblarà als fills ni aquests als seus pares, l'hoste no serà amic de l'hoste ni l'amic del seu amic, ni el germà del seu germà com era abans. Els homes d'aquesta generació menysprearan els pares així que envelleixin i els faran retrets amb paraules cruels, els malastrucs!, perquè desconeixen el temor dels déus. I negaran, a més, els pares quan siguin vells l'aliment que els deuen per la seva pròpia cria. La seva justícia serà la força dels seus braços i uns destruiran les ciutats dels altres. Ningú no sentirà satisfacció a servir els juraments, la justícia i el bé; més aviat retrans honoros a l'home autor d'accions malvades i sobergues. La justícia serà en la seva força i no existirà l'honradesa: el malvat neguitejarà l'home més bo adreçant-li acusacions fal·laces i les recolzarà amb juraments falsos. I la gelosia odiosa que, amb la seva mirada sinistra, es complau en el mal aliè, acompanyarà tota la mísera raça humana. I aleshores Aidos i Nèmesi, amb el seu bell cos obert amb un mantell blanc, abandonaran els homes i, des de la terra de camins espaiosos, pujaran l'Olimp, vers l'estatge dels déus immortals. I només restaran dolors lamentables per als homes mortals i ho hi haurà abric per al seu mal.

DIONÍS ÒRFIC. ELS TITANS I ELS HOMES.

F. 220 Kern. Olimpíodor, *In Plat. Phaedon.* I, 3.

Segons Orfeu es van succeir quatre reialmes. El primer el d'Urà, que Cronos heretà, en tallar els testicles del pare. Després de Cronos Zeus regnà, un cop va haver llançat el seu pare al Tàrtar. Després Dionís succeí Zeus, del qual es diu que per una conxorxa d'Hera els titans l'esquarteraren i en tastaren la carn. Llavors Zeus, enfurismat contra ells, els fulminà i del sutge dels vapors que s'escamparen, d'aquests s'originà el llinatge dels homes. En efecte, no ens està permès suïcidar-nos [...] en la mesura que el nostre cos té quelcom de Dionís. Ja que tenim una part d'ell, si més no perquè som barreja del sutge dels titans que havien provat la carn d'aquell.

Himnes òrfics. XXXVII (trad. de Miguel Períago)

Titanes, ilustres hijos de la Tierra y de Urano, antepasados de nuestros padres, que habitáis en las mansiones del Tártaro, bajo el suelo, en el interior de la tierra, principio y fuente de todos los mortales que se afanan mucho, de los seres marinos, de los alados y de los que habitan la tierra, pues de vosotros deriva toda estirpe en el mundo; a vosotros pido que alejéis la dura cólera, por si alguno de los ancestros infernales se acerca a nuestra morada.

Fr. 429 III Bernabé. Dió Crisòstom XXX 10, 4-8. (Trad. de Bernabé)

Todos los hombres somos de la sangre de los Titanes, así que, como aquéllos son enemigos de los dioses y lucharon contra ellos, tampoco nosotros somos amigos suyos, sino que somos mortificados por ellos y nacemos para ser castigados, permaneciendo bajo custodia en la vida durante tanto tiempo como cada uno vive.

EXPIACIÓ. EMPÈDOCLES I PLATÓ

Empèdocles 115 Diels-Kranz (Trad. adaptada de Burnet)

Hi ha un oracle de la Necessitat (*Ananke*), un acord (*psephisma*) antic dels déus, etern i segellat amb amplex juraments, que sempre que un dels *daimones*, als quals ha tocat una llarga porció de vida, hagi embrutat (*miene* < *miasma*) les seves mans amb un crim (*phono*) o hagi abjurat del seu jurament, aquest ha de vagar **tres vegades deu mil anys** (*horas*) **lluny dels benaurats** (*makaroi*), esdevenint (*phyomenous*) al llarg del temps **tota mena de formes mortals**, canviant un penós camí per un altre.

Empèdocles 146, 147 D.-K.

Però, a la fi, apareixen entre els homes mortals com a **profetes, cantors, metges, i prínceps**; i d'allà s'alcen com déus exaltats en el seu honor, **compartint la llar amb els altres déus i la mateixa taula**, lliures d'afliccions humanes, resguardats del destí, i impossibles de ferir.

Plató *Fedre* 246a ss. (Trad. d'Azcárate)

(sobre l'ànima): [...] los corceles y los cocheros de las almas divinas son excelentes y de buena raza, pero, en los demás seres, su naturaleza está mezclada de bien y de mal. Por esta razón, en la especie humana, el cochero dirige dos corceles, el uno excelente y de buena raza, y el otro muy diferente del primero y de un origen también muy diferente; y un tronco semejante no puede dejar de ser penoso y difícil de guiar. [...] ¿Pero cómo, entre los seres animados, **unos son llamados mortales y otros inmortales?** [...] Cuando es perfecta y alada, campea en lo más alto de los cielos, y gobierna el orden universal. Pero cuando ha perdido sus alas, rueda en los espacios infinitos, hasta que se adhiere a alguna cosa sólida, y fija, allí su estancia; y cuando ha revestido un cuerpo terrestre, que desde aquel acto, movido por la fuerza, que le comunica, parece moverse por sí mismo, esta reunión de alma y cuerpo se llama un ser vivo, con el aditamento de ser mortal. [...] **Las almas de los que se llaman inmortales**, cuando han subido a lo más alto del cielo, se elevan por encima de la bóveda celeste y se fijan sobre su convexidad; entonces se ven arrastradas por un movimiento circular, y contemplan durante esta evolución lo que se halla fuera de esta bóveda, que abraza el universo. [...] **Entre las otras almas, la que sigue a las almas divinas con paso más igual y que más las imita, levanta la cabeza de su cochero hasta las regiones superiores**, y se ve arrastrada por el movimiento circular; pero, molestada por sus corceles, apenas puede entrever las esencias. **Hay otras, que tan pronto suben, como bajan**, y que arrastradas acá y allá por sus corceles, aperciben ciertas esencias y no pueden contemplarlas todas. **En fin, otras almas siguen de lejos**, aspirando como las primeras a elevarse hacia las regiones superiores, pero sus esfuerzos son impotentes, están como sumergidas y errantes en los espacios inferiores, y, luchando con ahínco por ganar terreno, se ven entorpecidas y completamente abatidas; entonces ya no hay más que confusión, combate y lucha desesperada: y por la poca maña de sus cocheros, muchas de estas almas se ven lisiadas, y otras ven caer una a una las plumas de sus alas; todas, después de esfuerzos inútiles e impotentes para elevarse hasta la contemplación del ser absoluto, desfallecen, y en su caída no les queda más alimento que las conjeturas de la opinión. [...] El alma que ha visto, lo mejor posible, las esencias y la verdad, deberá constituir **un hombre que se consagrará a la sabiduría, a la belleza, a las musas y al amor**; la que ocupa el segundo lugar será un **rey justo o guerrero o poderoso**; la de tercer lugar, un político, un financiero, un negociante; la del cuarto, un atleta infatigable o un **médico**; la del quinto, un **adivino** o un iniciado; la del sexto, un poeta o un artista; la del séptimo, un obrero o un labrador; la del octavo, un sofista o un demagogo; la del noveno, un tirano. En todos estos estados, a todo el que ha practicado la justicia, le espera después de su muerte un destino más alto; el que la ha violado cae en una condición inferior. El alma no puede volver a la estancia de donde ha partido, sino después de **un destierro de diez mil años**: porque no recobra sus alas antes, a menos que haya cultivado la filosofía con un corazón sincero o amado a los jóvenes con un amor filosófico. A la **tercera** revolución de mil años, si ha escogido tres veces seguidas este género de vida, recobra sus alas y vuela hacia los dioses en el momento en que la última, a los tres mil años, se ha realizado. Pero las otras almas, después de haber vivido su primer existencia, son objeto de un

juicio: y una vez juzgadas, las unas descenden a las entrañas de la tierra para sufrir allí su castigo; otras, que han obtenido una sentencia favorable, se ven conducidas a un paraje del cielo, donde reciben las recompensas debidas a las virtudes que hayan practicado durante su vida terrestre. después de mil años, las unas y las otras son llamadas para un nuevo arreglo de las condiciones que hayan de sufrir, y cada una puede escoger el género de vida que mejor le parezca. De esta manera **el alma de un hombre puede animar una bestia salvaje**, y el alma de una bestia animar un hombre, con tal que éste haya sido hombre en una existencia anterior. Porque el alma que no ha vislumbrado la verdad, no puede revestir la forma humana.

PANDORA

Hesíode, *Teogonia* 600-612 (trad. de Francesc Cuartero)

Així mateix, per a mal dels homes mortals, Zeus, el qui braola en l'altura, va fer les dones, còmplices d'obres danyoses. Un altre mal va fornir en bescanvi del bé: qui, defugint el casament i les fetes trobadores de les dones, no vol casar-se i arriba a la funesta vellesa sense ningú que tingui cura d'ell, ancià, no viu freturós d'aliments, però quan mor, els parents es reparteixen la seva hisenda. Almenys a aquell a qui escau el fat del matrimoni i té una muller sol·lícita i plena de seny, per a ell, durant tota la vida el mal es contrapesa amb el bé. Ara, qui topa amb una de mena perversa viu guardant dins el pit una aflicció incessant per a l'ànima i per al cor, i el seu mal és irremeiable.

Hesíode, *Treballs i dies* 60-100. (trad. de Joan Castellanos)

Va ordenar a l'inclit Hefest que ben de pressa pastés terra amb aigua i que li infongués veu i vida humana, i que creés una donzella de bellesa gran i encisadora, semblant en tots els aspectes a les deesses immortals. Va ordenar també a Atena que li ensenyés la seva tasca, el treball dels teixits de tela delicada. A Afrodita daurada va encomanar-li que vessés sobre el seu cap la gràcia, el desig vehement i el desassossec que corseca els membres. A Hermes, missatger Argifont, va ordenar-li que la dotés amb una ment insolent i amb un caràcter capriciós. Aquestes foren les seves ordres i tots ells obeeïren Zeus, senyor fill de Cronos. De seguida, l'il·lustre Rancallós va afaïçonar amb terra una figura semblant a una púdica donzella, per complaure els desigs del Crònida. La deessa d'ulls blaus, Atenea, li cenyí la cintura i va engalanar-la. Les divines Gràcies i la venerable Persuasió guarniren el seu coll amb collarets d'or i les hores de cabellera bonica li posaren una corona de flors primaverals. Pal·las Atena va arranjar tots els guarniments en el seu cos. El missatger Argifont va dotar el seu pit amb paraules fal·laces i astutes i amb un caràcter maliciós, d'acord amb la voluntat de Zeus que retruny amb força. Tot seguit l'herald dels déus va atorgar-li el do de la paraula i, present que era de tots els déus que viuen en palaus de l'Olimp, li posà el nom de Pandora, flagell per a tots els homes feinejadors.

Després de contemplar el seu engany terrible i fatal, el pare va encomanar a l'il·lustre Argifont, missatger diligent, que portés el present dels déus a Epimeteu. Aquest no va fer cas del consell que li havia donat Prometeu de no acceptar mai cap present de Zeus Olímpic, sinó de rebutjar-lo, no fos cas que es tractés d'alguna desgràcia per als mortals. Després d'acceptar-lo, quan el mal ja era a les seves mans, aleshores se n'adonà.

Abans la raça dels homes vivia sobre la terra a recer de penes, de dures fatigues i de malalties penoses que emmenen els homes a la mort. La dona, però, traient amb les seves mans la tapadora de la gerra, les va escampar i va proporcionar neguits dolorosos als homes. Només en quedà l'esperança allà dins, en les seves estances indestructibles, sota els llavis de la gerra, sense volar boca enllà: abans, li havia posat la tapadora de la gerra per voluntat de Zeus que aplega els núvols. I penes a desdir erren entre els homes: la terra vessa de mals i la mar també n'és plena.

ANDRÒGIN

Plató, *Simposi* 189d ss. (Trad. d'Azcárate)

(parla Aristòfanes) En otro tiempo la naturaleza humana era muy diferente de lo que es hoy. Primero había tres clases de hombres: los dos sexos que hoy existen, y uno tercero compuesto de estos dos, el cual ha desaparecido conservándose sólo el nombre. Este animal formaba una especie particular, y se llamaba andrógino, porque reunía el sexo masculino y el femenino; pero ya no existe y su nombre está en descrédito. En segundo lugar, **todos los hombres tenían formas redondas, la espalda y los costados colocados en círculo, cuatro brazos, cuatro piernas, dos fisonomías**, unidas a un cuello circular y perfectamente semejantes, una sola cabeza, que reunía estos dos semblantes opuestos entre sí, dos orejas, dos órganos de la generación, y todo lo demás en esta misma proporción. Marchaban rectos como nosotros, y sin tener necesidad de volverse para tomar el camino que querían. Cuando deseaban caminar ligeros, se apoyaban sucesivamente sobre sus ocho miembros, y avanzaban con rapidez mediante un movimiento circular, como los que hacen la rueda con los pies al aire. La diferencia, que se encuentra entre estas tres especies de hombres, nace de la que hay entre sus principios. El **sol** produce el sexo masculino, la **tierra** el femenino, y la **luna** el compuesto de ambos, que participa de la tierra y del sol. **De estos principios recibieron su forma y su manera de moverse, que es dando volteretas**. Los cuerpos eran robustos y vigorosos y de corazón animoso, y por esto concibieron la atrevida idea de escalar el cielo, y combatir con los dioses, como dice Homero de Efilates y de Oto. Zeus examinó con los dioses el partido que debía tomarse. El negocio no carecía de dificultad; los dioses no querían anonadar a los hombres, como en otro tiempo a los gigantes, fulminando contra ellos sus rayos, porque entonces desaparecerían el culto y los sacrificios que los hombres les ofrecían; pero, por otra parte, no podían sufrir semejante insolencia. En fin, después de largas reflexiones, Zeus se expresó en estos términos: Creo haber encontrado un medio de conservar los hombres y hacerlos más circunspectos, y consiste en disminuir sus fuerzas. **Los separaré en dos**; así se harán débiles y tendremos otra ventaja, que será la de aumentar el número de los que nos sirvan; marcharán rectos sosteniéndose en dos piernas sólo, **y si después de este castigo conservan su impía audacia y no quieren permanecer en reposo, los dividiré de nuevo**, y se verán precisados a marchar sobre un solo pie, como los que bailan sobre odres en la fiesta de Caco.

»Después de esta declaración, el dios hizo la separación que acababa de resolver, y la hizo **lo mismo que cuando se cortan huevos para salarlos**, o como cuando con un cabello se los divide en dos partes iguales. [...] Los hombres que provienen de la separación de estos seres compuestos, que se llaman andróginos, **aman las mujeres**; y la mayor parte de los adúlteros pertenecen a esta especie, así como también las mujeres que aman a los hombres y violan las leyes del himeneo. Pero **a las mujeres que provienen de la separación de las mujeres primitivas, no llaman la atención los hombres y se inclinan más a las mujeres**; a esta especie pertenecen las prostitutas para mujeres. Del mismo modo **los hombres que provienen de la separación de los hombres primitivos, buscan el sexo masculino**. Mientras son jóvenes aman a los hombres; se complacen en dormir con ellos y estar en sus brazos; son los primeros entre los adolescentes y los adultos, como que son de una naturaleza mucho más varonil. Sin razón se les echa en cara que viven sin pudor, porque no es la falta de este lo que les hace obrar así, sino que dotados de alma fuerte, valor varonil y carácter viril, buscan a sus semejantes; y lo prueba que con el tiempo son más aptos que los demás para servir al Estado.

Atenàgoras, *Pro Christianis* 18 (Diels-Kranz 1B13) (Trad. adaptada de Kirk/Raven)

(cosmogonia òrfica) 25. [...] perquè l'aigua era l'origen de la totalitat de les coses, segons ell [Orfeu], i de l'aigua es va establir fang, i dels dos va ser engendrada una criatura vivent, una serp amb un cap de lleó creixent-li al damunt, i enmig d'ells la cara d'un déu, Hèracles i Chronos [temps] de nom. Aquest Hèracles engendrà un **ou** enorme, el qual, essent farcit completament per la força del seu engendrador **va esclatar en dos** per la fricció. Així la part de dalt va acabar sent Urà [cel], i la part de baix Gea [terra]; i un cert déu amb doble cos (*disomatos*) va esdevenir-ne, també.

Damasci *De principiis* 125.3 (Trad. adaptada d'Ahbel-Rappe)

(cosmogonia dels fenicis segons Mochus) Primer era l'Èter i l'Aire, que eren els dos principis primers; d'aquí es va produir Oulomus, el déu intel·ligible [...] del qual, per una connexió amb si mateix, es va produir Chousorus [...] i llavors l'ou; aquest imagino que l'identifiquen amb l'intel·lecte. [...] Però a vegades posen aquests [dos vents] abans d'Oulomus, i en aquest cas Oulomus seria l'intel·lecte, [...] i l'**ou** el cel: perquè es diu que per ruptura de Chousoros **en dues parts** el cel i la terra van produir-se de cadascuna de les seves meitats.

Aristòfanes, *Els ocells* 693 ss. (Trad. de Balasch)

(primera paràbasi) Al principi existien el Caos, la Nit, el negre Èreb i el gran Tàrtar; no existien ni la terra ni l'aire ni el cel; en el si infinit de l'Èreb, la Nit de negres ales va pondre el primer **ou** no fecundat, del qual, en el gir de les estacions, germinà Eros, el desitjat, fúlgid en la seva espatlla per ales d'or; semblava un remolí de vent. I Eros, unit al Caos alat en l'ample Tàrtar, nià el nostre llinatge, i fou el primer que portà a la llum.

DILUVI

Píndar, *Olímpica IX* 42-56 (trad. Joan Triadú)

Dedica la teva llengua a la ciutat de Protogènia, on, pel decret de Zeus, el del tro vibrant, Pirra i Deucalió, davallats del Parnàs, feren la primera estada i sense connubi fundaren un poble del mateix origen, una raça de pedra; i foren anomenats laoi. (...) Es conta, doncs, que una força d'aigua havia inundat la terra negra, però, per les arts de Zeus, de sobte, aquesta marea tingué reflux. D'ells els vostres avantpassats dels escuts de bronze eren originaris, fills de les filles de la raça d'Iàpetos i dels Crònides sublims, reis natus, successivament, del país, (...).

Pausànias X 6, 2 (trad. M.Cruz Herrero)

Esta ciudad (la primera Delfos) fue anegada por las lluvias que cayeron en tiempos de Deucalión. Los hombres que pudieron escapar al diluvio se pusieron a salvo en las cimas del Parnaso por los aullidos de los lobos, teniendo como guías de la marcha a estos animales, y la ciudad que fundaron la llamaron Licorea por este motivo.

Pausànias I 40, 1

(...) Mégaro, que era hijo de Zeus y de esta ninfa, escapó al diluvio de los tiempos de Deucalión, y se refugió en la cima del Gerania. Entonces no tenía todavía el monte este nombre, pero como él nadó siguiendo el grito de algunas grullas que volaban, por esto el monte recibió el nombre de Gerania.

Nonnus, *Dionisíques VI* 250 -255 (trad. de Sergio Daniel Manterola y Leandro Manuel Pinkler).

Entonces, cuando Zeus hizo comenzar la lluvia, los acuosos cerrojos del cielo de siete zonas se abrieron. Y las corrientes montañosas rugieron en las fuentes repletas del tonante golfo. Se elevaron las aguas de la laguna, las líquidas hijas arrancadas del Océano, mientras las fuentes largaban al aire, como un dardo, sus aguas subterráneas.

C. Altres cultures

Daniel 2 (tr. *Bíblia Catalana Interconfessional*)

³¹ »Tu, oh rei [Nabucodonosor], has tingut aquesta visió: Hi havia dreta al teu davant una estàtua; era una estàtua molt grossa i d'una resplendor extraordinària i un aspecte terrible. ³² Tenia el cap d'**or** fi; el pit i els braços, de **plata**; el ventre i les cuixes, de **bronze**; ³³ les cames, de **ferro**, i els peus, **en part de ferro i en part d'argila**. [...] ³⁷ A tu, rei i rei de reis, el Déu del cel t'ha donat l'imperi, el poder, la força i la glòria. ³⁸ [...] El cap d'or, ets tu. ³⁹ »Després **s'aixecarà un altre imperi inferior al**

teu, i acabat, un tercer imperi de **bronze** que dominarà tota la terra. ⁴⁰ Un quart imperi serà fort com el **ferro**, que tot ho fa miques i tot ho esbocina; i, com el ferro, els farà miques i els trencarà tots. ⁴¹ Has vist els peus amb els seus dits en part d'argila de terrissaire i en part de ferro, perquè serà un regne partit; tindrà en part la força del ferro que has vist barrejat amb l'argila, ⁴² però, com que els dits dels peus eren **en part de ferro i en part d'argila**, per una part el regne serà fort i per l'altra fràgil.

Lleis de Manu (Manusmṛiti, Mānava-Dharmaśāstra) 1 (tr. adaptada de sacred-texts.com)

67. Un any és un dia i una nit dels déus [...] 68. Ara escolta la breu (descripció de la) duració d'una nit i un dia de Brahma i de les diferents **edats** (yuga) segons el seu ordre. 69. Declaren que **l'edat de Krita** (consisteix en) **quatre milers d'anys (dels déus?)**; el crepuscle que la precedeix consisteix en els mateixos centenars, i el crepuscle que la segueix en té el mateix nombre. 70. En les altres tres edats amb els seus crepuscles precedint-les i seguint-les, els milers i els centenars disminueixen en una unitat (en cadascun). 71. Aquests dotze mil (anys) que han estat mencionats com el total de les quatre edats (humanes), són anomenats una edat dels déus. 72. Però sàpigues que la suma de mil edats dels déus (fa) un dia de Brahma, i que la seva nit té la mateixa durada. [...] 81. En l'edat de Krita, **Dharma té quatre cames i està sencer**, i (així és) la Veritat; i cap bé no és obtingut pels homes a partir de la injustícia. 82. En les altres (tres edats), **a partir de béns (agama) injustos**, Dharma és privat successivament d'una cama, i per (la prevalença) de **robatori, falsedat, i frau** el mèrit (guanyat pels homes) disminueix per un quart (en cadascuna). 83. (Els homes) són lliures de malaltia, obtenen tots els seus desitjos, i viuen quatre-cents anys en l'edat de Krita, però en la de Treta i en (cadascuna) de les successives la seva vida és disminuïda per un quart.

Bibliografia

- A. Bernabé, *Textos órficos y filosofía presocrática: materiales para una comparación*, Madrid 2004.
A. Bernabé et alii (ed.), *Orfeo y la tradición órfica: un reencuentro*, Madrid 2008.
E. Cantarella, *L'ambiguo malanno. Condizione e immagine della donna nell'antichità greca e romana*, Roma 1981.
M. Detienne, *Dionysos mis à mort*, París 1977.
M. Detienne- J-P. Vernant, *La cuisine du sacrifice en pays grec*, París 1979.
L. Feliu – A. Millet, *El Poema Babilònic de la Creació i altres cosmogonies menors*, Barcelona 2004.
M. Jufresa, *Saviesa i perversitat: les dones a la Grècia Antiga*, Barcelona 1994.
W.G. Lambert, *Babylonian Creation Myths*, Winona Lake 2013.
B. Lincoln, *Myth, Cosmos, and Society: Indoeuropean Themes of Creation and Destruction*, Cambridge 1986.
M. Madrid, *La misoginia en Grecia*, Madrid-Valencia 1999.
C. Miralles, "Hesíodo sobre los orígenes del hombre y el sentido de Trabajos y Días", BIEH 1975, 3-36.
G. Pettinato, *Das altorientalische Menschenbild und die sumerischen und akkadischen Schöpfungsmythen*, Heidelberg 1971.
J-P. Vernant, "Le mythe hésiodique des races. Essai d'analyse structurale", RHR 157, 1960, 21-54.
J-P. Vernant, *Mythe et pensée chez les Grecs*, París 1971.